

KÜRESEL EKONOMİK KRİZ VE KAPİTALİZM

İbrahim ARSLAN¹, Cuma BOZKURT²

Özet

Kapitalist sistem Büyük Depresyondan beri en ciddi krizini yaşamaktadır. Bu kriz uluslar arası boyuttadır ve dünyanın her ülkesindeki insanları etkilemektedir. 50 milyondan fazla insan işlerini kaybetmiştir ve bu durum hala devam etmektedir. Bu konu kapitalizmin yeniden incelenmesini gerektirmiştir. Kapitalizmin büyük krizleri öngörmeye ve açıklama da ne kadar etkili olduğu ele alınması gereken bir konudur. Bu çalışmada küresel ekonomik krizin temel nedenleri, etkisi ve sonuçları incelenecek ve kapitalizmin yeterliliği araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kapitalizm, Ekonomik Sistemler, Global Ekonomik Kriz, Ekonomik Krizler.

GLOBAL ECONOMIC CRISIS and CAPITALISM

Abstract

The capitalist system is experiencing the most serious crisis since the Great Depression. This crisis is international and affecting working people in every country of the world. More than 50 million people lost their jobs and this situation still continues. This issue has required a review of capitalism again. Description of the great crises of capitalism and also in predicting how effective is an issue that must be addressed. In this paper, the basic causes of the global economic crisis, effects and results will be examined and adequacy of capitalism will be investigated.

Keywords: Capitalism, Economic Systems, Global Economic Crisis, Economic Crises,.

¹Doç. Dr. Gaziantep University [,arслан@gantep.edu.tr](mailto:arслан@gantep.edu.tr)

²Yrd. Doç. Dr. Gaziantep University cbozkurt@gantep.edu.tr

1-Giriş

Son yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından küreselleşme olgusu çok büyük önem arz eden konulardan birini olmaktadır. Küreselleşme olgusu son yirmi yılda ekonomik, politik, teknolojik alanlarda geniş bir alanı kapsayan bir süreç olarak algılanmaktadır. Küreselleşme olgusu aslında bir akımsal hareket olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

Küreselleşme olgusu ulusal ekonomilerin piyasa akışına uyum sağlamak açısından büyük çabalar verilmektedir. Genel anlamda küreselleşme olgusu ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel boyutları olan bir kavram olarak karşımıza çıkan ve aynı zamanda da tüm dünyada 1980'li yılından itibaren çok daha belirgin olarak hissedilmeye başlanmıştır. Küreselleşme ile, ulus-devlet egemenlik olgusu zayıflarken kültürler birbirlerine daha da yakınlaşmaktadır. Öte yandan, ekonomik globalleşme açısından rekabet çok büyük önem kazanmakta ve global rekabet, ülkeleri sürekli yenilik yapmaya yöneltmektedir. Dünyada yaşanan ve etkileri halen devam etmekte olan küresel mali ve ekonomik kriz, dünya ülkelerin de önemli gündem maddelerinden birisini oluşturmaktadır. Bununla birlikte ekonomik kriz sadece hükümetlere değil, aynı zamanda ülkelere de birtakım sorumluluklar yüklemektedir.

2-Globalleşmenin Tanımı

Globalleşmenin ne zaman başladığı konusunda spesifik bir zaman belirlemek çok zor olmaktadır. Ancak bazı araştırmacılar, globalleşmenin insanlık tarihi kadar eskiye dayandığını ve başlangıç tarihi olarak insanoğlunun sivilleşme faaliyetlerin yoğunlaştığını göstermektedir. Bir kısım araştırmacılar ise globalleşmenin ortaya çıkışını modern çağın başlangıcı olarak göstermektedirler.

Genel anlamda Kapitalizmi öncelikle tarihsel ve toplumsal bir sistem olarak ele alan Wallerstein, kapitalizmin akımının kökenlerini, işleyişini ve yürürlükte olan perspektiflerini anlamak için varolan gerçeklere göre hareket edilmesi gerektiğini savunur. Aslında küreselleşme süreci dünyada ilk defa görülüyor. 19. yüzyılın başından 1920'lere kadar geçen dönemde, günümüzdeki küreselleşmeyle kıyaslanacak düzeyde olmasa da bir küreselleşme olgusu yaşanmıştır (Taylor, 2001:20).

Küreselleşme, mal ve hizmetlerin ülkeler arasında dolaşımını artırdığı için, kriz nitelik değiştirmeye başlamış ve kriz de uluslararası dolaşıma çıkmıştır. Küreselleşen dünyada uluslararası rekabetin giderek önem kazandığı görülmektedir. Ticaret ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi neticesinde uluslararası rekabet artmıştır. Günümüzde rekabet gücü (competitiveness) uluslararası alanda başarının ve yüksek performansın en önemli göstergesi olmuştur. Rekabet gücü yüksek ülkelerin refah düzeylerinin de daha hızlı artma eğiliminde olduğu görülmektedir.(Aktan/Vural, 2009,1)

Küreselleşme olgusu nedeniyle, ulusal ya da uluslararası durumlardan kaynaklanan olumsuzlukların finans sektöründen başlayıp tüm sektörleri etkileyebildiği bir ortamda, finansal piyasaların kalitesini ve güvenilir niteliğini yitirmemesi, bankacılık sektörünün ekonominin ihtiyaçlarını karşılayacak yapıya kavuşacak şekilde gelişmesi daha da büyük önem taşımaktadır.Küreselleşmenin bütün boyutlarıyla etkileşim içinde olduğu dünyamızda, ülkemizde yaşanan ekonomik gelişmelerin diğer ülkelerdeki gelişmelerden soyutlamamız mümkün değildir.(Özgen,2008;1)

Günümüzde küreselleşme sürecinin en çok kümelendiği alan mali küreselleşmeyle ilgilidir. Mali küreselleşme olgusu, 1990'ların başlarında ortaya çıkan bir gelişme olup, bu süreç sanayileşmiş ve sanayileşme yolundaki ülke hükümetlerinin aldıkları kararlarla döviz ve sermaye işlemleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırarak ulusal piyasalarını dış mali piyasalarla bütünleştirmeleri olarak tanımlanabilir(Seyidoğlu, 2003:2).

3-Ekonomik Kriz

Son yıllarda uluslararası ilişkilerini ön plana ortaya atan küreselleşme olgusu kendisini en çok mali alanda göstermektedir. Şirketlerin ve yatırım fonlarının uluslararası alandaki sermaye hareketleri, borsalarda yaptıkları yatırımlar, hükümetlerin izlemekte güçlük çektikleri bir hızla gerçekleşiyor. Özellikle gelişmiş ülkelerin mali piyasalarının artık fiilen birbiri ile içli dışlı olduğundan söz edilebilir (Corbridge, 1998: 14).

Gelişmekte olan ülkeler genellikle mevcut siyasi sistemlerini daha demokratik hale getirmeye çalışırken, bu mevcut siyasi sistemle uyumlu olarak çalışan serbest piyasa ekonomisini benimsemektedirler. 1990'larla birlikte piyasa ekonomisine geçilirken çok büyük zorluklar yaşanırken çok büyük fırsatlar doğurmuştur. Burada olayı bir ülke açısından ele almamak gerekmektedir. Devletin hemen hemen ekonominin tüm yönlerini kontrol altına almış olduğu bir durumdan, tercihlere yönelik kararların piyasalar yolu ile oluştuğu bir duruma geçmek için planlı bir girişimde bulunma ihtiyacı meydana gelmiştir (Stiglitz, 2002:160).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada uygulanan ekonomik politikaların piyasa ekonomisi sistemine uyarlama sürecinin hızlanması sonucunda devletin vergi koyma ve toplama gücü nedeniyle ekonomik yapının ve stratejilerin temel bir ögesi durumuna getirmiştir. 1980'li yılların başından itibaren de gelişmekte olan ülkelerin liberalleşme serüvenine katılmış ve gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda özelleştirme, piyasa ekonomisi, finansal serbestleşme, dünya ile entegrasyon süreci hızlanma süreci başlamıştır. Bütün bu gelişmeler ülkeleri birbirlerine daha da yakınlaştırma süreci hızlanmıştır. Bununla birlikte, sanayi alanında daha çok yoğunlaşan firmaların faaliyetleri, hızlı pazar değişiklikleri, ürün ve üretim teknolojisindeki baş döndürücü gelişmeler, rekabetin gittikçe artması sonucu 1980'li yıllarda küreselleşme daha çok belirgin bir durum almıştır (DPT,1995:12)

Ekonomik kriz, ekonomik faaliyetin yavaşlaması anlamına gelmektedir. Özellikle ekonomik kriz kendini ekonomideki ani dalgalanmalarda belli etmektedir. Bu dalgalanmalar ilk önce bankacılık sektöründe ve borsalarda görülmektedir. Gerek ABD kaynaklı olması ve uluslararası ticaret hacminin daralması ve gerekse de işsizliğin artma eğilimine girmesi gibi olumsuz gelişmeler ekonomik krizin uluslar arası boyutlu olmasına neden olmuştur. 2007 yılının sonlarına doğru Amerika Birleşik Devletleri'nde gayrimenkul sektöründe meydana gelen problemlerden kaynaklanan ekonomik kriz, özellikle ülkenin en büyük yatırım şirketlerinden birisi olan 158 yıllık Lehman Brothers'ın 600 milyar dolar borç ile iflasını isteyerek batmasıyla birlikte tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır (Ünal ve Kaya, 2009:29).

Global bankaların riskli konut kredileri dolayısıyla uğradığı zarar 2008 yılının başında 135 milyar dolar olarak açıklanmıştır. ABD'nin en büyük bankacılık grubu olan Citigroup sadece iki çeyrekte 25 milyar dolar zarar etmiştir (Şahin, 2009:2). Finans sektöründe ortaya çıkan bu olumsuz gelişmeler kısa sürede reel sektörü de etkisi altına almıştır. Başta ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere birçok ekonomi resesyona süreci yaşamaktadır. Bütün bu ekonomik krizin etkileri 2010 yılında bile etkisi devam etmektedir. 2010 mart ayında Amerikan hükümeti dört bankaya el koymak zorunda kalmıştır.

4-Ekonomik Krizin Etkileri

ABD'de başlayıp önce Avrupa'da sonra da tüm dünyada yayılan finansal kriz sonucu özellikle bankacılık sektöründe meydana gelen sorunlar küresel ekonominin sıkıntılı bir dönemden geçmesine sebep olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde başlayan bu durum hızla tüm ülkelere yayılma eğilimi göstermekte ve gelişmekte olan ülkelere olan sermaye akışının azalmasıyla piyasalarda yarattığı daralma sonucunda ülkelerin ihracatı ve büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir.

- ✓ Ekonomilerde küçülme,
- ✓ Reel faizlerde düşme,
- ✓ Döviz kurlarındaki baskıyla artış ,
- ✓ Enflasyon oranında yükselme,
- ✓ İstihdam sorunları, işsizlik oranında artışları olabilir.

Küresel boyuttaki finans darboğazının yarattığı ekonomik krizin Türkiye'ye yansımaları zaman içerisinde hissedilmeye başlamıştır. Dış piyasalardaki daralma nedeniyle Türkiye'de bilhassa reel sektörde etkisini hissedilmeye başlanmıştır. Son 4 yılda Türkiye ekonomisinin genel durumunu özetini tablolatırılırsa,

Tablo 1: Sektörel Büyüme Hızı

Yıllar	Dönem	Sanayi	Tarım	Hizmetler	GSYİH
2005	I	6,6	4,3	6,8	7,5
	II	3,9	8,2	6	4,7
	III	5,7	7,5	8,7	8
	IV	101,	-0,1	10,9	10,2
2006	I	6,4	-2,7	6,4	5,9
	II	12,2	0,5	9,9	9,7
	III	9	0,2	7	6,3
	IV	5,7	6,2	5,7	5,7
2007	I	10,1	-4,4	8,2	8,1
	II	4,6	-1	4,6	4,1
	III	5	-8,2	5,8	3,3
	IV	4,1	-10,2	5,5	3,6
2008	I	8,8	7,9	6,7	7,3
	II	5	-1,2	2,2	2,8
	III	0,9	5,3	0,3	1,2
	IV	-9,6	4,2	-6,2	-6,2
2009	I	-17,6	-2,7	-12,9	-13,8
	II	-10,9	6,4	-8,5	-7,9
	III	-4,1	2,3	-4,5	-3,3
	IV	-3.5	2.9	-3.1	-2.8

Kaynak: TÜİK

Tabloya göre, Türkiye ekonomisi, küresel ekonomik krizin etkisini 2007 yılın ilk çeyreğinde çok yönlü olarak yaşamıştır. Bununla birlikte 2007 yılının son aylarda dünya ekonomisinde de bir yavaşlama eğilimine girdiği görülmektedir. Türkiye ekonomisi, 2008'in son çeyreğinde başlayan küçülme 2009 yılının son çeyreğinde iyimser bir tablo olma beklentilerin artmaya devam ettiği görülmektedir. Ekonomik krizin etkisiyle önce yavaşlayan, ve aynı paralellikte de dünya ekonomilerinde olduğu gibi, Türkiye ekonomisi, 2009'un 3. çeyreğinde yüzde 3,3, 9 aylık dönemde de yüzde 8,4 küçüldü görülmektedir.. Ekonomide yaşanan bu yavaşlama beraberinde bir takım sonuçlar getirmiştir. En önemli sonuç işsizliği getirdi. İşsizlik oranı Şubat ayı itibariyle yüzde 16,1'e kadar arttığı görülmektedir.

Kısacası küresel mali finansal krizin etkileri, Türkiye'de ekonomik krizin etkileri özellikle 2008 yılının son çeyreğinde belirginleşmeye başlamıştır. Yaşanan kriz Türkiye ekonomisinde istihdam, yaratılan katma değer ve ihracat bakımından lokomotif konumunda olan sanayi sektörünü de etkisi altına almıştır. Ekonomik krizin bir diğer olumsuz etkisi toplam ihracat ve imalat sanayi ihracatında ortaya çıkmıştır. Ekonomik krizin etkisiyle toplam ihracatta %41 oranında bir düşüş gerçekleşmiştir. Sanayi ihracatı da 2008 yılının ikinci çeyreğinde 31.7

milyar dolar iken, 2009 yılını ikinci çeyreğinde 17.5 milyar dolara gerilemiştir. İhracatı etkileyen en önemli unsurlardan birisi olan döviz kuru da krizden olumsuz yönde etkilenmiştir. Krizden önce 1.17TL değerinde olan 1 ABD Doları, krizin etkisiyle 2009 yılının Mart ayında 1.7 TL değerine ulaşarak %45'lik bir artış göstermiştir.

Dünya'da uluslararası kapitalist sistemin doğal olarak kar amaçlı bu ekonomik ürünlerin üretimi için yatırımın sağlanması ve etkin satımı için dış pazarların azami verim çerçevesinde belirlenmesi gerekmektedir. Dünya'daki genel eğilimlerin bu doğrultuda olduğu da görülmektedir. Dışa açılmacı büyüme politikasının uygulandığı 1980 sonrası dönemde uluslararası sermaye hareketleri doğal olarak yoğunluk kazanmıştır. 24 Ocak programı, ekonomik büyümeyi, dış kaynak sağlanmasının bir sonucu olarak ele aldığından yabancı yatırımları daha çok özendirmek amacı ile idari ve yasal düzenlemelere gidilmiştir. Türkiye'nin yaklaşık yarım asırlık dönemde izlemiş olduğu gelişme stratejileri ele alındığında, uygulanan araçlar farklı olmakla birlikte, iktisat politikalarının temel amaçlarından birini sermaye birikiminin hızlandırılmasının oluşturduğu görülmektedir. Türkiye'deki uluslararası sermaye hareketliliği 1980 sonrasında, giderek yükselen bir artış göstermiştir. Sermaye hareketlerindeki canlanma özellikle, 1989 yılından sonra finansal serbestlik ile iyice göze çarpmaktadır. Sermaye akımlarının bu tarihten sonra tam anlamıyla liberalleşmesi ile başlangıçta oluşan sermaye girişleri Türk ekonomisinin içsel dinamiklerinin neden olduğu sorunları çözümüne önemli katkılar sağlamıştır.(Alper/Öniş:2001;5)

Genel anlamda ekonomik krizlerin, kapitalist sistemin işleyişinin, hatta mevcudiyetinin ayrılmaz bir parçası olduğu herkesçe kabul edilir olmuştur. Gerçekten ekonomik krizler bütün anlamını sanayileşmeyle ve pazarların genişlemesiyle kazandı, öyle ki krizler kapitalist ülkelerin bir karakter özelliği haline gelmiştir. Modern anlamda bankalar ortaya çıktı çıkalı, krizlerin de eksik olmadığı görülür. Normal olarak emisyon kasalardaki paradan daha fazla ise, çıkarılan banknotlar, tüm topluma yayılan bir kuşku kaynaklı bir panik sırasında bir defada geri ödenememektedirler.

Küreselleşme kapsamında değişen bölgesel üretim sistemleri ve politikalar, bölgeyi ekonominin ve ekonomik kalkınmanın odak noktası olarak kabul eden yaklaşımlara ivme kazandırmıştır. Türkiye, planlı dönemle birlikte uygulamaya başladığı bölgesel gelişme ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri giderici yöndeki politikalarını günümüzde yeniden gözden geçirme zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Bu zorunluluğun esas nedeni Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde bölgesel gelişme politikalarının entegre edilmesidir. Türkiye, yaklaşık 40 yıldır uygulamakta olduğu bölgesel gelişme model, politika ve araçlarını bir yana bırakarak yeniden bir yapılanma içine girmiştir. (Berber ve Çelepci, 2005: 146).

Sonuç

Genel anlamda Klasik ve keynezyen politikalar, artık ekonomik problemlerin çözümüne yönelik fikirleri üretememektedir. Son dönemlerde yaşanan finans kriz, finans ve reel sektörü içine alan tam bir ekonomik krizdir. Bunun sebepleri bir çok faktöre bağlamak mümkündür. Ancak bu faktörlerin içinde en önemli faktör küreselleşme olgusu olarak meydana gelmektedir. Küreselleşme olgusu, özellikle gelişmekte olan ülkeleri için hem makro sorunların çözümünde hem de ekonomik büyümenin sağlanmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Dünyada son yaşanan ekonomik mali krizin en önemli sebebi, ABD piyasalarında krizin oluşmasını fırsat veren ve piyasadaki risk oluşumları destekleyen ortamın mevcut olmasındandır. Bir yandan konut fiyatlarının artmaya devam etmesi, diğer yandan da faiz oranlarının düşük kalıp piyasanın likidite fırsatı haline gelmesi kriz için yeterli ortamın oluşmasına ortam hazırlamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan temel sorun finansman temin etmekten ziyade, bu finansmanın ne zaman ve nerede değerlendirileceği hususudur. Bu da özellikle günümüz itibariyle dünyada sermayenin bolladığı bir dönemde sermaye birikimi kıtlığı yaşayan ülkeler için kalkınma ve istihdam sorunlarının çözümüne ayrı bir fırsat sağlamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin teknoloji birikimi yetersizliği, işsizlik, dünya ekonomisi ile bütünleşme, endüstriyel gelişiminde ve mevcut potansiyellerini değerlendirmede kendi kaynaklarının yetersizliğine karşı alternatif bir kaynak sunmaktadır. Sonuç olarak veriler incelendiğinde küresel ekonomik krizin Türkiye ekonomisi üzerinde 2008 yılının son çeyreğinden itibaren önemli derecede etkili olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle 2009 yılının ortalarından itibaren olumlu gelişmeler yaşanmaya başlaması Türkiye ekonomisinin kriz öncesindeki durumundan oldukça uzak görünmektedir

Kaynakça

- AKTAN, Coşkun Can ve İ. Yaşar VURAL, Rekabet gücü ve Rekabet Stratejileri, TISK Rekabet Dizisi:2, 2004, içinde G. Hataopoulos, P. Krugman & L. Summers, "US Competitiveness: Beyond the Trade Deficit", **Science**. July, No:241
- CORBRIDGE, S (1998), Capitalist World Development, London: Macmillan
- M. FLAMANT, et Jeanne Singer-Kerel, **Crises et recessions économiques**, P.U.F., Paris,1970, pp. 5-9.
- HENRİ, Guitton, **Les Mouvements conjoncturels**, Dalloz, Paris, 1971, p. 34 vd
- ŞAHİN, Simge (2009), **Ekonomik Kriz ve Krizden Çıkış**, Son Baskı, Mayıs.
- ÜNAL Ali ve KAYA Hüseyin (2009), **Küresel Kriz ve Türkiye**, Ekonomi ve Politik Araştırma Merkezi, İstanbul.
- EMRE Alper ve Ziya Öniş.(2001). "Finansal Küreselleşme, Demokrasi Açığı ve Yükselen Piyasalarda Yaşanan Sürekli Krizler", **Doğu Batı: Ekonomi**, sayı 17,
- BERBER Metin, Ebru Çelepçi (2005), "Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/kajans.pdf>
- ÖZGEN, Atıf(2008). "Küresel Ekonomik Kriz ve İşsizlik", **İşveren Dergisi**, Kasım
- SEYİDOĞLU, H., 2003. "Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 4(2), ss.141-156.
- STIGLITZ, E.J., 2002. Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, Çev.: A. Taşçıoğlu, D. Vural, Plan B Yayınları, İstanbul. 298 s.5
- TAYLOR, Peter J., M. J. Watts and R. J. Johnston (2001), "Geography/Globalization",
- TOPRAK, Metin. "Yükselen Piyasalarda Finansal Kriz", 2001, [http://metin.toprak.googlepages.com/\(.2009\)](http://metin.toprak.googlepages.com/(.2009))
- <http://www.tim.org.tr>
- <http://www.dpt.gov.tr>
- <http://www.tuik.gov.tr>
- www.tcmb.gov.tr